

ISSN 1226-4490

*International  
Journal of  
Central  
Asian Studies*

Volume 16 2012

**Editor in Chief  
Choi Han-Woo**

**The International Association of Central Asian Studies  
Korea University of International Studies**

## ***International Journal of Central Asian Studies***

### Editorial Board

Prof. Dr. H. B. Paksoy (Texas)

Prof. Dr. Emine Yilmaz (Ankara)

Prof. Dr. Kim Ho-Dong (Seoul)

Prof. Dr. Juha Janhunen (Helsinki)

Prof. Dr. Valeriy S. Khan (Tashkent)

Prof. Dr. Choi Han-Woo (Seoul)

Prof. Dr. Mustaq Kaw (Kashmir)

Prof. Dr. Kim Hyo-Joung (Busan)

---

On matters of announcement of books for review etc. please contact the Editor.

Korea University of International Studies  
17, Imjeong-ro, Yongsan-gu, Seoul 140-897, Korea  
Fax: +82-2-707-3116 Email: [kuis@kuis.ac.kr](mailto:kuis@kuis.ac.kr)  
Homepage: <http://www.kuis.ac.kr>

*International  
Journal of  
Central  
Asian Studies*

Volume 16 2012

*Editor in Chief  
Choi Han-Woo*

The *International Journal of Central Asian Studies* is indexed  
in the *MLA International Bibliography* and *Aldébaran*.



## CONTENTS

|                                                                                                                |    |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----|
| India's Involvement with Tajikistan in the Perspective of<br>Strategic-Economic Relations .....                | 1  |
| <i>Mohd Younus Wani, Aijez A. Bandey</i>                                                                       |    |
| The Term SANJAK and SANJAK in Ottoman .....                                                                    | 21 |
| <i>Ilhan Sahin</i>                                                                                             |    |
| Comparative Analysis of Inter-Ethnic Marriages in Korea and<br>Among the Korean Diaspora in Central Asia ..... | 39 |
| <i>Marina I. Kozmina</i>                                                                                       |    |
| The Religious Situation and Education in Kyrgyzstan .....                                                      | 61 |
| <i>Abdyrahmanov A. Tolobek</i>                                                                                 |    |
| India and Central Asia Contours of Emerging Relations .....                                                    | 75 |
| <i>Tabasum Firdous, Firdous Ahmad Dar</i>                                                                      |    |
| Economy of Yenisei Kyrgyz in the Age of Tang Dynasty<br>(7-10 century) .....                                   | 93 |
| <i>Kapalbaev E. Oktiabr</i>                                                                                    |    |

|                                                                                               |     |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| Globalization and Problems of Language and Culture<br>(For example, The Uzbek Language) ..... | 107 |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------|-----|

*Azizova Nasiba Bakhritdinovna*

|                                                                                                                                       |     |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| Bāb al-Sūls (Sūl–Gates) in Caucasia and Turkestan, Their Roles in<br>Medieval Caucasian and Turkestan Studies, and the Sūl Turks .... | 121 |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|

*Mehmet Tezcan*

|                                                                                |     |
|--------------------------------------------------------------------------------|-----|
| Reviews on <i>Atabeg</i> Institution in the Turkic<br>State Organization ..... | 147 |
|--------------------------------------------------------------------------------|-----|

*Haluk A. Dursun*

|                                                                                                                                                                              |     |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| James Palmer. <i>The Bloody White Baron: The Extraordinary Story of<br/>the Russian Nobleman Who Became the Last Khan of Mongolia</i> . New<br>York: Basic Books, 2009 ..... | 161 |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|

*Sergius L. Kuzmin*

\* The Code of Research Ethics of the International  
Association of Central Asian Studies

## The Term *SANJAK* and *SANJAK* in Ottoman\*

Ilhan Sahin

Kyrgyzstan-Turkey Manas University, Kyrgyzstan.

**Abstract:** The term *sanjak* is derived from the Turkish verb “sançmak”. The word has a meaning related to a kind of flag, or ‘*tuğ*’, especially erected on the ground, a constantly waving masthead on a ship, and a pennant on the right side of a ship used in navigation. This word also refers to a region or revenue in the Ottoman state. The words *liva* and *râye* in Arabic express not only the sanjak but also the flag. From the pre-Islamic and early Islamic period it seems that the sanjak and flags were used for designating troop units. It was probably used as a symbol of sovereignty in the Seljuk period. It became especially one of the symbols of the Ottoman rulers towards the end of Anatolian Seljuk sovereignty. Aside from its administrative and military meanings, it started to be used in the XVth century in the meaning of administrative region. In this connection, there is no doubt that the term sanjak had a military meaning. However, in time it expressed an administrative region ruled by the *Sanjak beyi* under the provinces. Thus, the sanjak within the Ottoman *timar* system expanded its definition beyond an administrative unit.

---

\* Bu yazı, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, no. 36, s. 97-98’de tarafımdan yazılan “Sancak” maddesinin genişletilmiş şeklidir.

*Sanjak* had a certain geographical boundary as sub-units of the *eyalet* (provinces). In addition, the sanjak within the Ottoman provinces usually had a center. Currently, the size of a province (vilayet) with few exceptions was about the size of an Ottoman sanjak. The top administrators of the sanjak, which consisted of the provinces, were known as *sanjak beyi*. They were nominated to various duties, and this post demanded a high education in *Enderun* within the Palace in Istanbul. Their main task was to ensure public order in accordance with the law and protocol between *sipahi* (cavalrymen) and *reaya* (the subjects).

From the end of the XVth century, sanjaks underwent a gradual change due to political, social and economic reasons. In this process, the central administration gradually started to increase its control over sanjaks and began to remove the provinces to the forefront rather than to sanjaks. As a result, the sanjaks during the reign of Mahmud II became much simpler administrative units. The term sanjak preserved its administrative boundaries according to the 1864 Decree on Provinces and the law of 1871, but then it was canceled by the Grand National Assembly of Turkey in 1921, and thus the term *vilayet* took the place of sancak in administrative terminology.

**Keywords:** Ottoman, sanjak, flag, symbol, province, cavalrymen, subjects.

Türkçede “sanç-” fiilinden türediği anlaşılan sancak kelimesi, “bayrak ve tuğ gibi özellikle toprağa dikilen, bir anıtın veya geminin üstünde devamlı dalgalanan ve bir sembol bildiren flama, denizcilikte geminin sağ tarafı, Osmanlı Devleti’nde bir bölge veya gelir getiren has”



gibi anlamlara gelir. Türkçenin birçok kolunda çeşitli türevlerine rastlanan ve bu bağlamda eski Türkçe yazıtlarda mızraklamak anlamında “sanç- /sançı- /sanç- /çanç-” şekillerinde görülen kelimenin, “altı erig sançdı (altı adamı mızrakladı)” örneğinde olduğu gibi en yaygın şeklinin “sanç-” olduğu anlaşılır<sup>1</sup>. “Sançdım”, “sançdımız”, “sançdı” fiil çekimleriyle kullanılan “sanç-”, Kâşgârlı Mahmud’da (XI. asır) dürtmek, sokmak, yenmek anlamlarına gelir<sup>2</sup>. Kıpçakçada “yigirmi kaznı bir şişke sançar” ifadesinde de batırmak, saplamak, geçirmek anlamlarında fiil kökü “sanç-” şekliyle görülür<sup>3</sup>. Altaycada “şanış-” ve “çanış-” şekillerinde geçen kelime, Başkurt dilinde “säns-“ şekliyle sivri bir şeyi bir yere saplamak, dürterek batırmak; ağrımak, acımak; (terzilikte) iğneyi kumaşa batırmak; (hayvanlar için) kuyruğunu yukarı kaldırmak, dikmek; söz ile sataşmak, acı söz söylemek anlamlarında kullanıldığı tespit edilir<sup>4</sup>. Özbekçede eski Türk yazıtlarında olduğu gibi “sanç-” şeklinde kullanılmakta ve ucu keskin bir aleti basarak ya da darbe ile vurarak sokmak, tıkmak, saplamak, sokuşturmak anlamlarından başka insan vücuduna keskin bir alet sokulmuş gibi ağrımak veya mecazî olarak sözle laf atmak manalarını da taşır<sup>5</sup>. Kelimenin Kırgız dilindeki fiil hali, bir yandan öbür yana delmek ve saplamak anlamındaki “çanç-”<sup>6</sup>; Kazak dilindeki şekli ise “şanış-”dır<sup>7</sup>. Çağdaş Uygurcada “sancak” sözü

<sup>1</sup> Sir Gerard Clauson, *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*, Oxford, At the Clarendon Press 1972, s. 835.

<sup>2</sup> *Divanü Lûgat-it-Türk Dizini*, IV, s. 487; *Drevnetyurkskiy Slovar*, Leningrad 1969, s. 483-484.

<sup>3</sup> Seyf-i Sarâyî, *Gülistan Tercümesi (Kitâb Gülistan bi’t-Türkî)*, Haz. Ali Fehmi Karamanlıoğlu, TDK Ankara 1989, s. 30

<sup>4</sup> *Başkort Telenen Hüzlege*, Mäskäw 1993, II, s. 279-280.

<sup>5</sup> *Özbek Tilining İzahli Lugati*, Moskva 1981, II, s. 20.

<sup>6</sup> K. K. Yudahin, *Kırgızça-Orusça Sözdük*, Bişkek 1999, s. 844

<sup>7</sup> *Kazak Tilinin Sözdigi*, red. Nüsipbay Tilevberdi, Almatı 1999, s. 719;

bayrak ve tuğ anlamlarına gelirken aynı kökten türeyen “sancıtmak” kelimesi, sokturmak, saplatmak anlamını taşır. “Sancımak” ise sivri ve keskin şeyleri güç kullanarak sokmak, insan vücuduna sivri bir şey sokulmuş gibi ağrıtmak ve mecazî anlamda laf sokmak anlamlarına gelir<sup>8</sup>. Anadolu Türkçesinde daha geniş bir kullanım alanına sahip olan kelimenin “sançmak, sancımak” (saplamak), “sancış” (savaş), “sancışmak” (süngüleşmek), “sancılmak” (batmak), “sancak çözmek” (sancak açmak, bayrak çekmek), “sancak urmak” (sancak dikmek) vb. şekilleri tespit edilir<sup>9</sup>. Başka dillere de giren sancak kelimesi, Farsçada “nişan”, “alem”, kadınların giydiği “leçek” (Kırgızcada “eleçek”) gibi başlık ve kuşaklar üzerinde onları tutturmak için kullanılan süslü iğne anlamlarını taşır. Modern Farsçada sancak kelimesi, dikiş iğnesinden farklı olarak “toplulu iğne” manasına gelir. Bazı kaynaklar “sancuk” şeklinde “sancak”ın bir varyantını verir. Bu varyant ise kelimenin bilenmiş, sivrileştirilmiş anlamını taşıdığını gösterir<sup>10</sup>. Sancak bütün bu manaları içinde “bayrak veya bunun temsil ettiği askerî birlik, bunların oluşturduğu idarî bölge” anlamında yaygın biçimde kullanılmıştır.

Arapçada “livâ” ve “râye” kelimeleri hem sancak hem bayrak manasını taşır. İslam’dan önce Mekke’deki idarî ve askerî görevlerden biri “ukab” (kartal) adı verilen, veraset yoluyla intikal eden sancaktarlık veya bayraktarlıktı. Bir savaş durumunda ukab çıkarılır ve onun muhafazasından sorumlu olan kimse tarafından taşınırdı. İslâm’ın ilk döneminden itibaren askerî birliklerde sancak veya bayraklar kullanılmış, Hz. Peygamber zamanındaki savaşlarda livâ yahut râye adıyla anılan

<sup>8</sup> Abliz Yakub-Genizat Geyurani-Ekber Ali, *Uygur Tilinin İzahlık Lugatı*, Sincan Halk Neşriyatı, Ürümçi 1999, s. 609-610.

<sup>9</sup> *Tarama Sözlüğü*, Ankara 1996, V, s. 3298-3303.

<sup>10</sup> Mütercim Âsım Efendi, *Burhân-ı Katı*, Haz. Mürsel Öztürk-Derya Örs, Ankara 2000, s. 660, bk. “sencek”, “sencük”.

sancak ve bayraklar bulundurulmuştur. Bununla birlikte Hayber'in fethine kadar (7 / 628) çoğunlukla livânın, Hayber'in fethinden itibaren hem livâ hem râyelerin birlikte kullanıldığı anlaşılmaktadır<sup>11</sup>. Hulefâ-yi Râşidîn, Emevîler, Abbâsîler ve diğer İslâm devletlerinde sancak ve bayraklar aynı zamanda askerî birliği sembolize etmiştir. Sancak Selçuklularda muhtemelen hükümdarlığın bir alâmeti olarak kullanılmıştır. Bu bağlamda İbn Bîbî'nin Türkçe metninde sancak kelimesine sultan ile birlikte rastlanır<sup>12</sup>. Ayrıca ele geçirilen müstahkem yerlerin surlarının üzerine dikilen bir alâmet olarak da geçer. Bazı durumlarda, kuşatma altına alınanlar, yağmaya karşı korunmak için surlara çekmek üzere sancak gönderilmesini talep ederler. Ancak her zaman sultanın bilfiil sancağının yanında bulunması zarurî değildi. Hükümdarın bulunmadığı zamanlarda orduya kumanda edenler, hükümdarın sancağı ile sefere çıkabilirdi. Bununla birlikte Selçuklulara bağlı veya komşu olan beylikler, kendilerine verilen imtiyaza hürmet ederek uzun süre sancak taşımamışlardır. Sadece Musul Atabegi Seyfeddin Gazi, başı üzerinde ilk defa sancak taşıyan kimse olmuş, bundan sonra Eyyûbîler de seleflerinin yolunu takip etmiştir. Mısır Sultanı el-Melikü'l-Azîz, 1198'de yeğeni el-Malikü'l-Mu'azzam'ın Dımaşk hâkimi olmasıyla kendisine sancak /liva göndermiş, Eyyûbî hanedanından bir kız ile evlenen ve Mısır sultanı ilan edilen Türkmen Aybeg için 1250 yılında katıldığı bir seferde hükümdar sancakları açılmıştır.

---

<sup>11</sup> Muhammed Hamîdullah, *İslâm Peygamberi* (trc. Salih Tuğ), İstanbul 1424 / 2003, II, 1005-1014.

<sup>12</sup> İbn Bîbî, *el-Evâmîrü'l-Alâiyye: Selçukname* (trc. Mürsel Ö ztürk), Ankara 1996, I, 118, 159, 185, 205, ayrıca bk. İndeks.

Geleneğe göre Anadolu’da Selçuklu hâkimiyetinin sonlarına doğru sancak özellikle ilk Osmanlı hükümdarının temlik alâmetlerinden biri olmuştur. İlk Osmanlı tarihlerinde, Karacahisar’ın Osman Gazi tarafından fethinden sonra Anadolu Selçuklu Sultanı III. Alâeddin Keykubad’ın bu fethi kutlamak için Osman’ın yeğeni Ak Timur vasıtasıyla ona bir sancakla takımını gönderdiği bilgisi bulunur. Âşıkpaşazâde’ye göre Osman böylece sancak beyi olmuş ve adına ilk hutbe okunmuştur. Ancak bu dönemlerde temel idarî birim olarak sancak teriminin kullanıldığı söylenemez. Bunun en önemli sebebi, Osmanlıların erken devirlerinde idarî terim olarak sancaktan ziyade subaşılık ve vilayet gibi terimlerin bulunmasıdır. Nitekim Bursa’nın fethinden (1326) önce subaşılık diye nitelendirilebilecek iki idarî ünitenin mevcut olduğu ve bunların altında ikişer vilayetin yer aldığı anlaşılmaktadır. 1386’da Osmanlı-Karaman ordusu karşı karşıya geldiğinde Osmanlı ordusunun yerleşme düzeni içinde yer alan subaşılardan sancak beylerine bağlı olmayıp onlarla yan yana ve aynı derecede birer askerî kumandan gibi görüldüğü dikkati çeker. Bu durumda söz konusu dönemlerde subaşılığın Osmanlı timar sistemi yani askerî teşkilâtı içinde idarî bir ana birim özelliği taşıdığı anlaşılr

Osmanlı Beyliği’nin erken dönemlerini anlatan kroniklerinde askerî ve idarî bir terim olarak Yenişehir’in “bey sancağı” olarak anılması ihtiyatla karşılanmalıdır. Zira bu tabirin ilk devirlerden ziyade beyliğin güçlenip civardaki Türkmen beyliklerini ilhaka başladığı XIV. yüzyıl ortalarına doğru kullanıldığı açıktır. Bunda Osmanlıların İlhanlılarla olan bağının gevşemesinin, beyliğin daha müstakil bir hale gelmesinin ve gerçekleştirilen fetihlerle idarî yapının gelişmesinin rolünü hesaba katmak gerekir. Bu bağlamda Orhan Bey İznik’i aldıktan (1331)

sonra burasını kendisine merkez yapmış ve Bursa'yı oğlu Murad'a vermişti. Murad'ın Bursa'ya bey olmasıyla birlikte burası "bey sancağı" adıyla anılmaya başlamıştı. Bu şekilde "sancak" teriminin askerî teşkilatın yanında, idarî manada kullanılmasının, özellikle Anadolu beyliklerinin ilhak edilmeye başlandığı XIV. yüzyıl ortalarına doğru olduğu ve idarî taksimatın ana birimi haline geldiği söylenebilir<sup>13</sup>. Bunun sonucu olarak sancak, XV. yüzyılda "idare ve kumanda" manalarının yanında artık "idarî bölge" manasında da geçmeye başlamış olmalıdır. Bu bağlamda "sancak" teriminin ilk dönemlerde şüphesiz askerî bir ağırlığı vardı. Ancak zamanla eyaletlere bağlı sancak beyi idaresindeki idarî bir bölgeyi de ifade etmiştir. Böylece Osmanlı timar sistemi içinde hem bir gelir dilimini belirten dirlik ve askerî birlik, hem de o sancağa bağlı timarlı askerlerin bulunduğu bölgeyi tanımlamaya başlamış, bu sonuncusu bir idarî birim tanımı olarak da yaygınlaşmıştır.

Osmanlıların Rumeli'ye geçmesi ve fetihlerin bu yönde yoğunlaşması sonunda bölgede yeni sancaklar oluştu ve 1361 yılından sonra Balkanlardaki fetihlerin hızla artması, sancaklar üzerinde bir kontrol mekanizması kurulmasını zarurî hâle getirdi. Bunun neticesinde I. Murat, lalası Şahin Paşa'yı Rumeli'deki beylere kumandan olarak tayin etti. Böylece Osmanlılarda "beylerbeyi" kavramı ortaya çıktı ve Osmanlı taşra teşkilatında beylerbeyilik sancaklar üzerinde bir kontrol mekanizması oldu. Bu beylerbeyinin hükümdarın Anadolu tarafında olduğu zamanlarda Rumeli'deki beylerin âmiri durumunda olması zamanla bölgeyi Rumeli beylerbeyliği adıyla anılan idarî bir birim haline getirdi. Rumeli'de kurulan bu ilk beylerbeyiliğe bağlı sancakları 1413'te

---

<sup>13</sup> Feridun M. Emecen, *İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikler Dünyası*, İstanbul 2003, s. 93.

Amasya-Sivas bölgesinde oluşturulan Rum beylerbeyliği, muhtemelen 1416 yılından sonra Batı Anadolu'yu içine alacak şekilde kurulan Anadolu beylerbeyliği ve 1468'de Karamanoğullarının Osmanlı idaresine girmesinden sonra teşkil edilen Karaman beylerbeyliğine bağlı sancaklar meydana getirdi. Bu şekilde XVI. yüzyıl sonlarında Osmanlı Devleti'nin genişlemesine paralel biçimde veya siyasî ve ekonomik düşüncelerle oluşturulan otuzun üzerinde beylerbeyiliğin ve bunlara bağlı sancakların varlığı, sancağın Osmanlı taşra teşkilatında ana bir idarî birim haline geldiğinin işaretidir. Aynı dönemde beylerbeyliklere bağlı sancakların sayısı 500 civarındaydı. XIX. yüzyıl başlarında mevcut beylerbeyilik sayısı yirmi beş civarında iken bunlara bağlı sancakların sayısı yaklaşık 300 idi.

Sancağın bu şekilde bayrak ve tuğdan başka zamanla idarî ve askerî bir anlam kazanmasını, sadece Osmanlılara münhasır bir durum olarak görmemek gerekir. Nitekim Osmanlılara benzer bir şekilde konar-göçer bir hayat tarzından gelip Asya'nın doğusunda büyük bir yerleşik imparatorluk kuran Mançuların, XVII. yüzyılın ilk yarısında kurmuş olduğu teşkilatın en önemli unsurlarından biri, hemen hemen sancak tabirini ve yapılanmasını karşılayan bir özellikteki "Gusa" adlı birlikler sistemi idi. Bu sistemde Mançu orduları, taşıdıkları sancakların rengine göre adlandırılmaktaydı. Bunların sayısı, başlangıçta dört iken sonra sekize yükselmişti. Önceleri askerî yapılanma özelliği gösteren bu birlikler, zamanla bulundukları yerlerde idarî bir yapılanmayı da ifade eder olmuşlardı<sup>14</sup>. Bu durum kökü Asya içlerinden geldiği anlaşılan

---

<sup>14</sup> Konuralp Ercilasun, *Ch'ing Hanedanı Zamanında Kâşgar (19. Yüzyıl Başına Kadar)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih (Genel Türk Tarihi) Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 2003, s. 74-75

sancak kavramının, farklı coğrafyalarda benzer bir şekilde anlam genişlemesine uğradığını gösterse gerektir.

Osmanlılarda eyaletlerin alt birimi olarak görülen sancakların kaza, nahiye ve köyler gibi belli bir coğrafi sınırı vardı. Yalnız burada bir Osmanlı eyaletinin günümüzde Türkiye’de mevcut bir vilayetten çok daha geniş bir coğrafi sınıra sahip olduğu görülür. Bir iki istisna ile bugünkü bir ilin genişliği ancak bir Osmanlı sancağı genişliğinde idi. Osmanlı devrinde özellikle Anadolu’daki sancakların hemen hemen eski beylikler dönemindeki sınırlarını muhafaza ettiği dikkati çeker. Diğer bir ifade ile Osmanlılar, beylikleri kendi topraklarına kattıklarında o dönemdeki coğrafi sınırlarını pek bozmaksızın sistemleri içine alma yoluna gitmişlerdir. Bu durum beyliklerin Osmanlılar ile daha kolay bütünleşmesi ve kaynaşmasında rol oynamış olmalıdır. Nitekim Saruhan, Karesi, Menteşe ve Aydınogulları gibi beylikler, Osmanlı idaresine girdikten sonra Anadolu eyaleti içinde birer sancak halinde eski sınırlarını, idarî yapılarını ve adlarını muhafaza etmişlerdir. Osmanlıların böyle bir uygulamada bulunmasının sebebini, onlarla aynı kültür birliğine sahip beyliklere karşı uygulanan bütünleştirici politikada aramak gerekir<sup>15</sup>.

Osmanlı eyaletleri dahilindeki sancaklar, genellikle belli bir merkeze sahiptiler. Ancak sayıca az da olsa bazı idarî birimlerin merkezleri yoktu. Bu durumda olan yerlerin ahalisinin tamamını veya önemli bir kısmını konar-göçer unsurlar teşkil etmekteydi. Göçebelere sancakların teşkil edilmesinin en önemli sebebi, merkezî idarenin onları daha iyi kontrol altında tutabilmesi, sağlıklı vergi toplanabilmesi ve yavaş yavaş merkezî idareye ısıdırılması idi. Bu şekilde XVI. yüzyılın

---

<sup>15</sup> F. Emecen, *Aynı eser*, s. 87-100.

ikinci yarısında Halep bölgesinde yaşayan Halep Türkmenleri ile Diyarbekir bölgesinde yaşayan Bozulus Türkmenleri'nden birer sancak teşkil edilmişti.

Osmanlı eyaletleri, statü bakımından haslı / timarlı ve sâlyâneli olmak üzere iki ana kısma ayrıldığından sancaklar da bağlı oldukları eyaletlerde söz konusu statü içindeydi. Coğrafi bakımdan Anadolu ve Rumeli bölgelerinde yer alan haslı eyaletlerin en önemli özelliği Osmanlı toprak sisteminin esasını teşkil eden timar sisteminin uygulanmış olmasıydı. Bu sistemde toprağın esas sahibi olan devlet, toprağı işleyen köylüden tahsil edilen vergi gelirlerini, askerî bir hizmet, belirli bir vazife veya mükellefiyet karşılığında tahsis ederdi. Sâlyâne ile idare edilen eyaletler ve bu eyaletlerdeki sancaklar genellikle Osmanlı Devleti'nin güney uç bölgelerinde yer almaktaydı. Bunların başlıcasını Mısır, Habeş, Yemen, Basra, Lahsâ, Bağdat, Trablusgarb, Cezayir-i Garb ve Tunus gibi eyaletler teşkil etmekteydi. Sâlyâneli eyaletlerdeki sancakların özelliği gelirlerin timar şeklinde dağıtılmaması idi. Diğer bir ifade ile timar sisteminin mevcut olmadığı bu eyaletlerdeki ve dolayısıyla sancaklardaki gelirlerin tamamı devlet adına toplanırdı. Toplanan gelirlerden asker ile eyaletteki idarecilerin maaşları verildikten sonra kalanı devlet hazinesine gönderilirdi. Bu eyaletlerde maaşların yıllık olarak ödenmesinden dolayı buna “yıllık” anlamına gelen sâlyâne denirdi.

XV. ve XVI. yüzyıllarda bazı sancaklar, şehzade sancağı durumundaydı. Hükümdarın erkek çocuklarının idarî bir tecrübe kazanması için sancakbeyi olarak gönderildiği bu sancakların başlıcasını Saruhan (Manisa), Menteşe, Germiyan (Kütahya), Konya, Amasya, Kastamonu, Trabzon ve Kefe oluşturunuyordu. Ancak bu sancakların her



birinde daimî şekilde şehzadeler bulunmayabilirdi. Şehzade sancaklarının isimlerine bakıldığında bunların pek çoğunun bazı eski beyliklerin adını taşıdığı ve Osmanlı döneminden önce onların merkezi durumunda olduğu görülür. Osmanlı döneminde bu gibi yerlere sancakbeyi olarak şehzadelerin tayin edilmesini, Osmanlı hanedanı ile eski beyliklerin önde gelenlerini ve halkını bütünleştirmek ve tepkileri azaltmak şeklinde izah etmek mümkündür. Maiyyetinde kalabalık bir hizmetli grubu ile bulunan şehzadeler, sancaklarında normal sancakbeylerinden daha büyük bir yetkiye sahiptiler. Bunlar, sancak merkezlerinde topladıkları divanda, sancağıyla alakalı önemli kararları alırlar ve uygularlardı. Şehzade sancaklarından başka Anadolu'da bazı eski hanedanların sancakbeyi olarak tayin edildiği sancaklar da vardı. Nitekim Kanunî Sultan Süleyman'ın ilk yıllarında Adana sancağının başında Ramazanoğlu Pîrî Bey bulunuyordu. Maraş'ta ise Dulkadıroğulları'nın Osmanlı hakimiyetine girmesiyle birlikte bey ailesinden Şehsuvaroğlu Ali Bey görev yapmaktaydı. Onların bu bölgelere tayin edilmesi ve has olarak yüksek bir gelirin ayrılmasındaki en önemli sebebi, şüphesiz Osmanlıların aynı kültür birliğine sahip beyliklere karşı uygulanan bütünleştirici siyasette aramak lazımdır.

Eyaletleri teşkil eden sancakların en yüksek idarecisi sancak beyi (mîr-i livâ) idi. Sancak beyleri, sancağın merkezindeki kazada ikamet ederdi. Sancak beyini sancağa bağlı diğer kaza ve nahiyelerde zaîm, subaşı yahut voyvoda denen ve daha çok asayiş işleriyle görevli olan bir kişi temsil ederdi. Sancak beylerine ait vergiler, bunlar tarafından toplanırdı. Sancak beyleri, “seyfiye” veya “ehl-i örf” adı verilen zümrenin içinde yer almaktaydı. Genelde Enderun'da yetiştikten ve taşrada çeşitli hizmetler gördükten sonra bu göreve tayin edilirdiler. XVI.

yüzyılda beylerbeyi olabilmek için daha önceden sancak beyliği vazifesinde bulunmak hemen hemen şart bir hale gelmişti. Bu durum, bahis konusu dönemde sancak beyliğinin büyük bir öneme sahip olduğuna işaret olmalıdır. Ancak yüzyılın sonlarına doğru sancak beyliğinden beylerbeyliğine yükselmenin oldukça azalmaya başladığı ve daha çok saraydan gelenlerin, hatta doğrudan doğruya Enderun'dan çıkanların önemli bir sayıya ulaştığı görülür. Bu durum, bahis konusu dönemden itibaren beylerbeyilerin yönetimdeki yerlerinin gittikçe güçlenmesiyle bağlantılıdır.

Sancağındaki subaşı, alay beyi, dizdar ve sipahi gibi ehl-i örfün âmiri olan sancak beyinin başlıca görevi bölgesinde asayişi sağlamak ve sipahi-reâyâ arasındaki münasebetlerin kanuna uygun bir biçimde yürütülmesini temin etmektir. Sipahi-reâyâ arasındaki ilişkiler, önemli bir kısmı Kanunî Sultan Süleyman döneminde yeni baştan derlenen ve tanzim edilen sancak kanunnâmeleri tarafından belirlenirdi. Bu kanunnâmelerde reayanın vergi yükümlülükleri ile üretim ve ticaretle ilgili konular yer alırdı. Bunun yanında sancak beyi, herhangi bir sefer esnasında, sancağının timarlı sipahileriyle birlikte bağlı olduğu eyaletteki beylerbeyinin kumandası altında sefere katılırdı. Ayrıca sancağı ile ilgili olarak merkezden gönderilen fermanlardaki konuların halledilmesini sağlardı. Bu arada sınır boylarındaki sancaklarda görevli olan sancak beyleri, komşu dış ülkelerle doğrudan doğruya çeşitli temaslarda bulunur ve bu ülkelerle ilişkileri anlaşmalara uygun bir şekilde yürütürdü. Bu bakımdan sınır boylarındaki sancak beylerinin, daha yetenekli kimseler arasında seçildiğini düşünmek mümkündür. Buralarda görev yapan sancak beyleri, taşra yönetimi içinde daha kolay yükselebilmekte ve beylerbeyilik gibi makamlara getirilmekteydi. XVI. yüzyıl

kaynaklarından anlaşıldığı kadarıyla sancak beylerinin bir sancaktaki görev süresi, bir ile üç yıl arasında değişmekteydi. Bu uygulama, beylerbeyilerde olduğu gibi bir bölgede iyice yerleşmesini ve ahali ile bütünleşmesini önleme amacını taşıyordu. Öte yandan tayinleri de genellikle birbirine yakın sancaklar arasında olmaktadır. Meselâ Rumeli bölgesinde vazife yapan bir sancakbeyi, daha çok o taraftaki bir sancağa tayin edilirdi. Bu şekildeki bir uygulamanın görev yerine giderken fazla vakit kaybedilmesinden, sancakların uzun süre beysiz bırakılmamasından ve bölge hakkında kâfi derecede tecrübe kazanılmış olmasından ileri geldiği söylenebilir.

Sancak beylerinin aile ve görev geçmişleri hakkında fazla bir bilgi mevcut değildir. Ancak XVI. yüzyılın başlarında Osmanlı sancakbeylerinin % 40'a yakınının ümera oğlu ya da akrabası olduğu dikkati çeker. Bu durum, Fâtih Sultan Mehmed döneminde devşirme asıllı yöneticilerin ön plana çıktığı şeklindeki bir genellemenin gerçeği pek yansıtmadığına işaret eder. XVI. yüzyıl ortalarındaki kayıtlara göre sancak beylerinin daha çok taşrada görevli olan alay beyi, zaîm, defter kethüdası ve timar defterdarı gibi kimseler arasından tayin edildiği ve doğrudan saraydan çıkanların bunlardan daha az bir sayıda olduğu görülür. Ancak yüzyılın ikinci yarısından itibaren saraydan çıkanların lehine bir değişim oldu. Bu değişim önemsiz gibi görünmekle beraber sarayın idareye yavaş yavaş ağırlığını koymaya başladığının bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Nitekim bunun neticesinde XVII. yüzyılda saray çıkışlı kimselerin ara görevleri atlayıp üst derecelerdeki yönetime katılmaları daha açık bir şekilde ortaya çıkacaktır.

Osmanlı taşra yönetiminin en temel idarî ve askerî birimi olan sancaklar, XVI. yüzyılın sonlarından itibaren siyasal, sosyal ve

ekonomik sebeplerin tesiriyle yavaş yavaş bir değişim sürecine girdi. Bu değişim sürecinde merkezî idare giderek taşra üzerindeki denetimini artırmaya ve eyaletleri sancaklardan daha ön plana çıkarmaya başladı. Bu bağlamda taşrada uygulanan iltizam sistemiyle yeni bir idareci zümre ortaya çıktı. Bunun bir sonucu olarak II. Mahmud döneminde sancaklar daha basit birer idarî bölge haline geldi. 1864 Vilayetler Nizamnamesi ve 1871 kanunu ile idaresi ve taksimatı muhafaza edilen sancak ve livâlar, 1921’de Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından kaldırıldı ve idarî taksimatta vilayet kelimesi kullanılmaya başlandı.

## BİBLİYOGRAFYA

- Başbakanlık Osmanlı Arşivi [= BA], Mâliyeden Müdevver Defterler, nr. 563; BA, Kâmil Kepeci Tasnifi, Ruûs Defteri, nr. 262; Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi, D. 5246, 8303, 9578, 10057.
- Ayn Ali, Kavânîn-i Âl-i Osmân der Hulâsa-i Mezâmîn-i Defter-i Dîvân, İstanbul 1280, tür.yer.
- Barkan, Ömer Lütfi, “H. 933-934 (M.1527-1528) Malî Yılına Ait Bütçe Örneği”, İktisat Fakültesi Mecmuası, XV/1-4 (1955), s. 303-307.
- Başkort Telenen Hüzlege, Mäskäw 1993, II, 279-280.
- Clauson, Sir Gerard, An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish, Oxford, At the Clarendon Press 1972, s. 835.
- Deny, J., “Sancak”, İslâm Ansiklopedisi, X, 186-189.
- Drevnetyurkskiy Slovar, Leningrad 1969, s. 483-484.
- Emecen, Feridun M., İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikler Dünyası, İstanbul 2003, s. 87-100.

- Ercilasun, Konuralp, Ch'ing Hanedanı Zamanında Kâşgar (19. Yüzyıl Başına Kadar), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih (Genel Türk Tarihi) Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 2003, s. 74-75
- Gabain, A. Von, Eski Türkçenin Grameri, çev. Mehmet Akalın, Ankara 2000, s. 167
- Gökbilgin, M. Tayyib, “Kanunî Sultan Süleyman Devri Başlarında Rumeli Eyâleti, Livaları, Şehir ve Kasabaları”, TTK Belleten, XX/78 (1956), s. 247-294.
- \_\_\_\_\_, “15 ve 16. Asırlarda Eyalet-i Rum”, Vakıflar Dergisi, VI (1965), s. 51-61.
- Göyünç, Nejat, “Diyarbakir Beylerbeyliğinin İlk İdarî Taksimatı”, Tarih Dergisi, sy. 23 (1969), s. 23-34.
- Hamîdullah, Muhammed, İslâm Peygamberi (trc. Salih Tuğ), İstanbul 1424/2003, II, 1005-1014.
- İbn Bîbî, el-Evâmîrü'l-Alâiyye: Selçukname (trc. Mürsel Öztürk), Ankara 1996, I, 118, 159, 185, 205, ayrıca bk. İndeks.
- Kaşgarlı Mahmud, Divanü Lûgat-it-Türk Dizini, çev. Besim Atalay, IV, Ankara 1999, s. 487.
- Kazak Tilinin Sözdüğü, red. Nüsipbay Tilevberdi, Almatı 1999, s. 719.
- Kunt, İ. Metin, Sancaktan Eyalete: 1550-1650 Arasında Osmanlı Ümerası ve İl İdaresi, İstanbul 1978, s. 15-20.
- \_\_\_\_\_, The Sultan's Servants: Transformation of Ottoman Provincial Government, 1550-1650, New York 1983, s. 14-16.
- Mütercim Âsım Efendi, Burhân-ı Katı, Haz. Mürsel Öztürk-Derya Örs, Ankara 2000, s. 660, bk. “sencek”, “sencûk”.

- Özbaran, Salih, “XVI. Yüzyılda Basra Körfezi Sahillerinde Osmanlılar: Basra Beylerbeyliğinin Kuruluşu”, Tarih Dergisi, sy. 25 (1971), s. 51-72.
- Özbek Tilining İzahlı Lugatı, Moskva 1981, II, s. 20.
- Sahillioğlu, Halil, “Osmanlı Döneminde Irak’ın İdarî Taksimatı” (trc. Mustafa Öztürk), TTK Belleten, LIV/211 (1991), s. 1233-1257.
- Seyf-i Sarâyî, Gülistan Tercümesi (Kitâb Gülistan bi’t-Türkî), Haz. Ali Fehmi Karamanlıoğlu, Ankara 1989, s. 30.
- Şahin, İlhan, “XV ve XVI. Yüzyıllarda Osmanlı Taşra Teşkilâtının Özellikleri”, XV ve XVI. Asırları Türk Asrı Yapan Değerler, İstanbul 1997, s. 233-258.
- – Feridun M. Emecen, “Osmanlı Taşra Teşkilâtının Kaynaklarından 957-958 (1550-1551) Tarihli Sancak Tevcih Defteri”, TTK Belgeler, XIX/23 (1999), s. 53-121.
- Şemseddin Sâmî, Kamûs-ı Türkî, Dersââdet 1317, s. 737-738.
- Tarama Sözlüğü, V, Ankara 1996, s. 3298-3303.
- Tekin, Talat, Orhon Yazıtları, Ankara 1988, s. 156.
- Terzi, Mustafa Zeki, Hz. Peygamber ve Hulefâ-i Râşidîn Döneminde Askerî Teşkilat, Samsun 1990, s. 7, 115-116.
- Varlık, Mustafa Çetin, “XVI. Yüzyılda Osmanlı İdarî Teşkilatında Kütahya”, Türklük Araştırmaları Dergisi, sy. 2 (1987), s. 201-239;
- , “Kütahya’nın Şehzade Sancağı Olarak İdaresi”, Türklük Araştırmaları Dergisi, sy. 5 (1990), s. 315-324.
- Yakub, Abliz -Genizat Geyurani-Ekber Ali, Uygur Tilinin İzahlık Lugatı, Sincan Halk Neşriyatı, Ürümçi 1999, s. 609-610.

Yonebayashi, Jin, “Beğlerbeğilik-System in the Early Period of the Ottoman Dynsty-On the Date When the Beğlerbeği of Anatolia was founded” (Japonca), *Journal of Asian and African Studies*, XXIV (1982), s. 133-180.

Yudahin, K. K., *Kırgızça-Orusça Sözdük*, Bişkek 1999, s. 844.

Received 30 Aug 2012, Screened 25 Sep 2012, Accepted 26 Oct 2012





## ***The International Association of Central Asian Studies***

Co-Chairman : Prof. Baipakov K.M.

(Director of Institute of Archeology, Kazakhstan)

Prof. Choi Han-Woo

(Korea University of International Studies, Korea)

Prof. Dilorom Alimova

(Director of Institute of History, Uzbekistan)

Prof. Ilhan Sahin

(Kyrgyzstan-Turkey Manas University,

Kyrgyzstan)

Executive director : Prof. Lee Chai-Mun

(Kyungpook National University, Korea)

Directors : Prof. Baipakov K. M

(Institute of Archeology, Kazakhstan)

Prof. Choi Han-Woo

(Korea University of International Studies, Korea)

Prof. Valeriy S. Khan (Tashkent)

(Institute of History, Uzbekistan)

Prof. Rtveladze E.T.

(Institute of Art, Uzbekistan)

Prof. Tuaikbaeva B.T.

(Academic Accomplishment Center, Kazakhstan)

General Secretary : Prof. Kim Byung-Il

(Korea University of International Studies, Korea)

---

The International Association of Central Asian Studies  
Fetisova 3, Mirobod, Tashkent, Uzbekistan  
Tel: (99871)-291-9540 E - mail: iacas1996@gmail.com

**© IACAS & KUIS**  
**30 November 2012**

This journal and all contributions contained therein are protected  
by copyright.

Any use beyond the limits of copyright law without the  
permission of the publisher is forbidden and subject to penalty.  
This applies particularly to reproductions, translations, microfilms  
and storage and processing in electronic systems.

**This Journal is sponsored by**  
**Institute of Asian Culture and Development**  
Printed in Seoul, Tashkent

**ISSN 1226-4490**